

Οι τεχνοκράτες της οικονομικής ορθοδοξίας νομίζουν συνήθως πως τα φεμινιστικά οικονομικά αποτελούν ένα συντεχνιακό εργαλείο προώθησης της θέσης των γυναικών σε βάρος των «αυστηρών» και «αδυσώπητων» αρχών της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Όμως η κριτική αποτίμηση των επιδόσεων της οικονομίας είναι σημαντική για τις φεμινίστριες οικονομολόγους όσο και για τον «στυγνότερο» τεχνοκράτη. Είναι εντελώς παραπλανητική η εντύπωση πως η φεμινιστική σκέψη διακρίνεται από μεθοδολογική χαλαρότητα σε βάρος της συστηματικής εξέτασης της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Η συνεισφορά των φεμινιστικών οικονομικών δεν έγκειται στην αποσιώπηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας, αλλά στον εμπλουτισμό των κριτηρίων με βάση τα οποία τη μετράμε.

Εδώ η απόσταση που χωρίζει τις φεμινίστριες οικονομολόγους από τον προαναφερθέντα τεχνοκράτη της οικονομικής ορθοδοξίας μετριέται με έτη φωτός: η φεμινιστική ανάλυση τοποθετεί τις αξίες της κοινωνικής συνοχής και της ισότητας στο επίκεντρο των κριτηρίων αξιολόγησης.

Σημείο εκκίνησης για τα φεμινιστικά οικονομικά είναι η αναγνώριση πως διαφορετικοί άνθρωποι και ομάδες βρίσκονται σε διαφορετική δομική σχέση έναντι των λειτουργιών της παραγωγής, της αναπαραγωγής και της κατανάλωσης. Το φύλο αποτελεί καίριο προσδιοριστικό συστατικό της θέσης μέσα στην οποία βρίσκεται το άτομο, αλλά όχι το μοναδικό ή το κυρίαρχο: μεγάλη σημασία στη συγκρότηση της ταυτότητας έχει η φυλή, η κοινωνική τάξη, η

Η απελευθέρωση της οικονομικής επιστήμης

εθνικότητα και ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Και όπως είναι γνωστό, η κοινωνία δεν αποδίδει σε όλες τις ταυτότητες την ίδια αξία: κάποιες περιβάλλονται με υψηλή αξία και αναγνώριση, ενώ άλλες υποτιμώνται και η αξία τους υποβαθμίζεται. Στην εκδοχή των φεμινιστικών οικονομικών που «δεν μασάνε τα λόγια τους», οι Drucilla Barker και η Susan Feiner υποστηρίζουν πως το εισόδημα, η κοινωνική θέση και η δύναμη στις κοινωνίες μας δεν απορρέουν πρωτίστως από τη συνεισφορά των ανθρώπων (το πόσο προσφέρουν), αλλά από τη θέση των χαρακτηριστικών τους στην ιεραρχία των ηγεμονικών αξιών (το ποιοι είναι). Η ευημερία, λοιπόν, επιβραβεύει όσους/ες έχουν χαρακτηριστικά που αξιολογούνται ως υψηλής αξίας. Αντίθετα, οι άνθρωποι με χαρακτηριστικά που υποτιμώνται ως ήσσονος αξίας τιμωρούνται στο οικονομικό και κοινωνικό περιθώριο.

Η φεμινιστική οπτική ασχολείται με την αξιολόγηση της αποδοτικότητας του οικονομικού συστήματος. Προς το σκοπό αυτό, οι συγγραφείς υιοθετούν πέντε ποιοτικά κριτήρια:

- Πρώτον, κατά πόσον το οικονομικό σύστημα είναι δίκαιο (όχι μόνο ως προς τις ευκαιρίες που προσφέρει, αλλά και ως προς το αποτέλεσμα που παράγει).
- Δεύτερον, κατά πόσον το οικονομικό σύστημα είναι ικανό να προσφέρει καλύτερες συνθήκες ζωής μακροχρονίως (όπου η ποιότητα ζωής υπερβαίνει την καταναλωτική και χρηματική διάσταση, ώστε να περιλαμβάνει τον ελεύθερο χρόνο, την υγεία, την εκπαίδευση, τις συνθήκες εργασίας κ.ά.).
- Τρίτον, κατά πόσον το οικονομικό σύστημα είναι ικανό να προσφέρει οικονομική ασφάλεια στους ανθρώπους που το συγκροτούν.
- Τέταρτον, κατά πόσον το οικονομικό σύστημα κάνει σπατάλες σε πόρους (ανθρώπινους και φυσικούς), και
- Πέμπτον, κατά πόσον το οικονομικό σύστημα προσφέρει ευκαιρίες για εργασία με νόημα και χρησιμότητα...

Το βιβλίο αυτό λοιπόν εγείρει πολλά ερωτήματα. Προσφέρει και αρκετές απαντήσεις, άλλοτε με μεγάλη σιγουριά, και άλλοτε με σκεπτικισμό. Δεν αποτελεί τη συμπύκνωση του μεγάλου πεδίου της φεμινιστικής οικονομικής ανάλυσης, ούτε επιχειρεί να αναδείξει ηγεμονικού τύπου συνταγές. Εντάσσεται σε μια πλούσια συζήτηση που αγωνιά περισσότερο να θέσει εύστοχα ερωτήματα παρά να προσφέρει «ετοιματζίδικες» απαντήσεις γενικού τύπου. Η φεμινιστική οικονομική ανάλυση φιλοξενεί πολλές και διαφορετικές απόψεις. Οι διαφορετικές απόψεις (των αποχρώσεων αλλά και των μεγάλων διαφωνιών) εμπλουτίζουν την οικονομική επιστήμη αλλά και τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβανόμαστε τη θέση μας στην οικονομία και στον κόσμο. Τα φεμινιστικά οικονομικά στεγάζουν πολλαπλές αφηγήσεις και ποικιλία σχετικών ιεραρχήσεων. Μπορούν αυτές οι ποικιλίες να μη μετατραπούν σε κακοφωνία; Νομίζω πως ναι, και θα προσπαθήσω να θεμελιώσω αυτόν τον ισχυρισμό. Οι πολλαπλές αφηγήσεις εξελίσσονται σε κακοφωνία μόνο στην περίπτωση που κάθε μία από αυτές διεκδικεί την αποκλειστική σχέση με την αλήθεια. Τα φεμινιστικά οικονομικά όχι μόνο δεν προσπαθούν να προβάλλουν τη μία και μόνη αλήθεια, αλλά αντλούν δύναμη και ερμηνευτική αξία υποστηρίζοντας πως η μία και μόνη διαχρονική αλήθεια για όλους και για όλες είναι ύποπτη: οδηγεί σε ολισθηρές διαδρομές, αποσιωπώντας πλευρές της αλήθειας που βρίσκονται στο περιθώριο, και παραβλέποντας όσες και όσους δεν βρίσκονται στην πρώτη γραμμή.